

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-75>

УДК 159.923.2

Супрун Г.Г.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ТИПОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПОВЕДІНКИ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНА ТАКТИКА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ (ЗГІДНО ТЕОРІЇ ТИПІВ ОСОБИСТОСТІ К. ЮНГА)

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз відмінних типологічних моделей поведінки, залежно від яких індивідом обирається стратегія мислення і дії в міжособистісних взаємовідносинах. Опорною системою була використана класифікація К. Юнга, яким було здійснено розділення типів особистості відповідно до їх екстравертної чи інтровертної поведінки. На прикладі взаємовідносин між різними типами індивідів і в процесі розгляду індивідуальних особливостей мислення окремих типів людей, і вибору тактики їх дії, здійснена спроба визначення характерних рис поведінки у процесі соціальних взаємозв'язків. Типологічна модель дає змогу класифікувати обширне поле поведінкових особливостей індивідів у конфліктних ситуаціях.

Ключові слова: екстравертна й інтровертна моделі поведінки, Карл Юнг, індивід, соціальна взаємодія, теорія типів особистості.

Suprun Hennadii

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE MODEL OF TYPOLOGY AS INDIVIDUAL TACTICS OF PERSONAL FULFILLMENT (ACCORDING TO THE JUNG'S PERSONALITY THEORY)

Summary. This article contains the comparative study of distinctive typological models of behavior that influence on an individual's choice of a strategy of thinking and action in interpersonal relationships. The author took as a basis the Jung's classification, where the latter divided personality types under their extravert or introvert behavior. Through the example of relationships between different types of individuals and in process of studying of individual features of thinking of certain types of people and choosing the tactics of their actions the author tried to determine the characteristic features of behavior in the process of social interactions. The model of typology enables to classify an extensive field of behavioral peculiarities of individuals in conflict situations. It's important to understand either these behavior models are acquired or innate and transmitted through generations. Accordingly, you can make a conclusion about how much habitual reaction type can be corrected in particular situations, which can occur during social communications. In a conflict situation a representative of introvert behavior model will be likely lost in contemplation and will take the occurred situation too responsible, while extrovert type, who doesn't really control their emotions, will rather continue interaction with stimulus and will try to solve "the problem" using certain external mechanisms and their own suitable individual expressions. In other words, generally speaking, it's worth mentioning that these two above-mentioned behavior models are the subconscious basis of human interaction at many levels; it is decisive when resolving conflict situations that regularly occur during social interaction between individuals. Basing on the results of the research the following assertion was put forward – when a person realizes their individual characteristics and efficient use of these characteristics in the future to choose really correct and relevant life strategy, it is the basis for identity formation and high-quality personal self-realization.

Keywords: extravert and introvert behavior models, Carl Jung, individual, social interaction, theory of personality types.

Постановка проблеми. Однією з тем, які завжди цікавили і цікавлять дослідників і вчених, була спроба здійснення класифікації стійких типів особистості. Подібною практикою займалися ще в Давній Греції: Гіпократ визначив темпераменти, Платон створив класифікацію характерів. Тема типології особистості була актуальною і в Середні віки, та в Епоху Відродження і Новий час була тимчасово змінена на іншу проблематику (гносеологія, проблема встановлення істини). Починаючи з кінця XIX століття класифікація типів поведінки знову набуває поширення завдяки зацікавленню самою особистістю: класифікація відбувається відповідно до індивідуальних характеристик – волі, темпераменту, характеру, здібностей. Найбільший внесок в цю сферу було

зроблено психоаналітиками, серед них К.Г. Юнг – творець аналітичної психології. Він займався широким колом теоретичних і практичних питань, які стосувались індивідуальних проявів індивіда і сформулював концепцію типології особистості, яка опублікована в 1921 році в праці «Психологічні типи» [5]. Завдяки багаторічному досвіду, К. Юнг звернув увагу на особливість функціонування психічної сфери: у системі суб'єкт – об'єктних відносин індивіди проявляли спрямованість або на об'єкт, тобто на зовнішні чинники, або – на суб'єкт (внутрішні фактори). Ці типові набори індивідуальних характеристик К. Юнг визначив як екстравертивна та інтровертивна моделі поведінки. Саме це розділення на типи дало поштовх подальшому розвитку досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема типології особистості і міжособистісних соціальних стосунків цікавили завжди багатьох дослідників, які вибудовували свою теорію виходячи з тих чи інших чітких критеріїв. Серед робіт по даній проблемі слід виділити дослідження Е. Шпрангера «Життєві форми», де відповідно до шести типів цінностей було виділено шість типів особистості. А. Адлер у праці «Проблеми людської природи», беручи за основу шляхи вирішення життєвих завдань, виділив 4 типи індивіда. Типологія Е. Фромма у роботі «Людина для самої себе» ґрунтувалась на тому, що в особистості від природи закладені унікальні екзистенціальні потреби і те, як вона їх вирішує і характеризує приналежність до того чи іншого типу. Безумовно, є достатня кількість послідовників (Р. Кеттелл, К. Леонгард, Г. Айзенк) які розвивали вищезгадані теорії чи акцентували увагу на їх критиці, але факт залишається фактом – тема типології особистості і соціальних взаємозв'язків завжди була актуальною.

Актуальність дослідження полягає у тому, що соціальна взаємодія індивідів завжди мала вагоме значення для осмисленої індивідуалізації особистості і розуміння механізмів міжособистісних відносин. Людина наділена притаманними тільки їй індивідуальними рисами, які допомагають їй формулювати і досягати важливих для неї цілей. З іншого боку, певна схожість, типовість рис, поведінки дає можливість виділяти типологічну модель, яка дозволяє виокремити за індивідуальним різноманіттям загальне і передбачуване, що сприяє конструктивній взаємодії і попередженню різного роду конфліктів. Тому дослідження принципів типології К. Юнга і механізмів індивідуалізації особистості є актуальним в контексті зростаючої конфліктногенності сучасного соціального простору.

З огляду на це, розуміння впливів безсвідомих процесів допомагає чіткіше визначати індивідуальні особливості людини і обирати максимально дієві моделі поведінки відповідно до ситуації: так, цілком слушно, відповідно до інтровертного чи екстравертного типу поведінки, обирати місце роботи, створювати сім'ю чи просто вміти знаходити правильний підхід до різних особистостей в процесі комунікативних проявів.

Метою статті є дослідження впливу безсвідомих чинників на форми соціальної поведінки людини в контексті теорії психологічних типів К. Юнга.

Реалізація мети зумовила **постановку наступних завдань:**

- з'ясувати методологічні принципи аналізу індивідуальності в теорії К. Юнга;
- розглянути характерні особливості інтровертної й екстравертної моделей поведінки в контексті соціальної взаємодії.

Викладення основного матеріалу. Узагальнення К. Юнга дали підстави зробити висновок, що особа наділена певними рисами характеру, які трансформуються через культурний код покоління. Він вважав, що існує певна закономірність у структурі психіки, яка розвивалась протягом всієї історії людства і саме це примушує переживати і реалізовувати життєвий досвід специфічним чином. Для окреслення цього явища

він вводить поняття «архетипи» (первинні образи, ідеї й переживання), що і означає той підсвідомий вплив на мислення, почуття і дії. Таким чином, саме колективне безсвідоме, яке бере свій початок із давнини, впливає на свідомість людей як окремих індивідів, так і загалом соціуму.

Для його аналізу К. Юнг досліджував міфи, фольклор, порівнював життя первісних людей і проводив паралелі з тогочасним культурними формами існуванням індивідів, аналізував роль релігійних чинників, вивчав прояви індивідуального у снах і фантазіях своїх пацієнтів, проводив різного роду психологічні дослідження (асоціативне тестування), які дозволяли йому підтвердити чи спростувати власні здогадки: «Я опрацював масу літератури, зокрема, поему К. Шпіттелера «Прометей і Епіметей». Велику роль в моїй праці зіграли книги Ф. Шиллера і Ф. Ніцше, духовна історія античності і середньовіччя» [4, с. 205].

Важливо відзначити, що в науковому середовищі тривалий час домінуючим методологічним підходом у визначенні сутності людини був природоцентризм, пізніше соціоцентризм, де поведінка людини цілком залежала від об'єктивних чинників. Саме завдяки психоаналізу, яскравими представниками якого є З. Фрейд і К. Юнг, відбувається перехід від об'єктивного до суб'єктивного, від загального до індивідуального і внутрішнього безсвідомого. Узагальнюючи власні спостереження та результати своїх колег, К. Юнг робить спробу систематизувати відмінності індивідуальних проявів, реакцій: «Моя праця («Психологічні типи») стала спробою розглянути взаємовідносини і зв'язки індивіда із зовнішнім середовищем, іншими особистостями і речами» [5, с. 233]. Йому вдалось виокремити два типи особистості, орієнтація яких була протилежною: інтровертів, з їх акцентом на внутрішні переживання, і екстравертів, які в основу вкладали важливість взаємодії із зовнішнім світом. Соціальні відносини люди вибудовують по-різному, одним із чинників цього є, за К. Юнгом, індивідуальні психологічні особливості різних типів людей, відповідно до яких вони вибудовують свою стратегію поведінки з оточуючим світом.

Варто відзначити, що класифікація типів К. Юнга є не просто переліком рис, як зазначає Дарел Шарп, подібна типологія є інструментом для психологічної орієнтації: «Типологічна модель Юнга – це не система аналізу характерів і не спосіб навішування ярликів на самого себе чи інших. В тій мірі, як людина може використовувати компас для того, щоб зрозуміти своє фізичне місцезнаходження на Землі, так само Юнгівська типологія є інструментом для психологічної орієнтації. Це метод розуміння як самого себе, так і тих труднощів, які можуть виникати у відносинах між людьми [3, с. 3]. «І хоча головним складом душі К. Юнг вважав її безсвідомі структури, та він не тільки не заперечував можливість їх усвідомлення, але і вважав цей процес одним із найважливіших в особистісному зростанні індивіда» [6, с. 312]. Подібна типологічна класифікація допомагає людині краще розібратися в собі і зрозуміти, що саме керує нею в тих чи інших ситуація.

Виокремлюючи інтровертивну модель поведінки, для якої важливим є стан внутрішнього переживання, К. Юнг її характеризує як мовчазний і дещо замкнений тип. Разом з тим, індивід здатен до глибокого самоаналізу, він надто вимогливий до близьких для нього людей, тому кількість друзів надто обмежена. «Інтроверсія – комплексна властивість особистості, яка описується як схильність втікати від соціальних контактів, прагнення усамітнення і орієнтація не на зовнішній, а на внутрішній світ почуттів, думок і образів», – саме таку характеристику знаходимо у Великому психологічному словнику під редакцією Б.Г. Мещерякова і В. П. Зінченко [2, с. 186].

Але навіть за умови присутності людей, яким інтроверт може довіряти, у випадку виникнення конфліктної ситуації, він не буде поспішати ділитись особистим і шукати поради від інших – найкращим вибором у цьому разі будуть власні глибинні роздуми. Тільки завдяки усамітненому аналізу ситуації, неодноразовому прокручуванню всіх деталей і подій, інтроверт здатен знайти вихід, який його задовольнить. У багатьох випадках він з недовірою відноситься до порад друзів, оскільки вбачає їх малодієвими чи тривіальними, що неодноразово було підтверджено власним досвідом. К. Юнг акцентує на цьому увагу: «Його (інтроверта) взаємовідносини з іншими людьми стають теплішими тільки в умовах гарантованої безпеки, коли він може відкласти в бік свою захисну недовіру. Оскільки таке відбувається з ним не так часто, то, відповідно, кількість його друзів і знайомих дуже обмежена. Психічне життя даного типу особистості цілком розігрується всередині. І якщо там і виникають труднощі і конфлікти, то всі двері і вікна опиняються міцно зачиненими. Не дивлячись на ці особливості, інтроверт ні в якому разі не є соціальною втратою. Його відхід в себе не є кінцевим самозреченням від світу, але являє пошук заспокоєння, в якому усамітнення дає йому можливість здійснити свій внесок в життя суспільства» [5, с. 655].

Інший тип взаємодії з соціальним простором К. Юнг називає екстравертним, який характеризується зосередженістю людини на зовнішньому світі, на об'єкті. Описуючи характеристики екстравертної особистості, К. Юнг підкреслює, що відкритість і готовність до сприйняття оточуючого світу є одною з головних. Проте таке акцентування на оточуючому приховує негативні наслідки, які проявляються в тому, що особа може недостатньо уваги приділяти власному внутрішньому світу і надмірно підлаштовуватись під обставини, тим самим втрачаючи самих себе.

Екстраверт менш відповідальний за власний контроль емоцій, ніж це помітно у інтроверта, який педантично все зважає, перш ніж діяти. Екстравертна модель поведінки передбачає активність, націленість на позитивні емоції і відчуття, а від всього, що може його примусити до глибокого самоаналізу і переживань, він старается втікати, що є, свого роду, захисним механізмом. Всі недоліки і конфлікти, які можуть виникати всередині такого типу особистості, найкраще лікуються зовнішнім шумом і відволіканням на сторонні впливи, але ніяк не шляхом власних критичних роздумів.

Безумовно, немає чіткого розподілу на екстравертну й інтровертну модель поведінки – це лише певна модель, де особистість є більш схильною до тієї чи іншої тактики своїх дій. В обох типів є прояви рис і манери поведінки протилежного психотипу. Очевидним є те, що для кожного з цих типів особистості поведінка іншого піддається критиці, адже в одних і тих самих ситуаціях вони діють діаметрально протилежним чином. Але варто зазначити, що розуміння механізмів і специфіки різної поведінки дозволить краще зрозуміти і себе, й інших людей, вибудувати конструктивну стратегію взаємодії і взаєморозуміння.

Пояснюючи природу поділу на типажі, К. Юнг зазначає, що така диференціація відбувається дуже рано, а в деяких випадках необхідно говорити про цей процес як про вроджений. «Найбільш раннім проявом екстраверсії у дитини є її швидка адаптація до навколишнього середовища і та незвичайна увага, яку вона надає об'єктам – страх перед ними мінімальний, індивід живе й зростає серед них впевнено. Його можливості до розуміння швидкі, але не точні й не обережні. Йому подобаються всі розпочаті справи доводити до крайностей, він має нахил до ризику. Усе невідоме для нього є спокусливим. Однією з найбільш ранніх ознак інтроверсії у дитини є рефлексивне замислення, що відбувається і на його поведінці: сором'язливість, страх і недовіра перед невідомим. Зовнішні впливи індивід сприймає із помітним супротивом» [5, с. 615–616]. Виходячи з цього стає більш зрозумілим, чим обумовлена різна поведінка особистостей в одних і тих самих ситуаціях – ними керують особливості мисленнєвої структури, що сформовані ще до народження у вигляді архетипів, а в дитинстві і з часом вони лише закріплювались. Такі особистості не розуміють, як можна інакше, ніж вони самі, реагувати на різного роду події чи конфліктні ситуації. Як було зазначено вище, якщо інтровертний тип в конфліктній ситуації шукає шляхи вирішення через зовнішній світ, то інтроверти в таких випадках «закривають вікна і двері» своєї особистості і намагаються пояснити і знайти причини невдач, перш за все, в собі.

Описуючи специфічну стратегію поведінки особистості в конфліктній ситуації С.В. Дубровіна (робота була проведена у співавторстві) відзначає, що стратегія суперництва є характерною для екстравертів, тоді як для інтровертів більш природним є пристосування і компроміс. Що стосується амбівертів, то в подібних ситуаціях вони орієнтовані на співробітництво [1, с. 336]. Таким чином, можна чітко зрозуміти, що при виборі моделі поведінки в тих чи інших ситуаціях, кожен із типів робить ставку на свої індивідуальні сторони прояву поведінкових нахилів, завдяки чому відбувається досягнення поставленої цілі чи вихід з конфліктної ситуації. Подібний тип поведінки, де прослідковується акцентування на індивідуально сильних сторонах особистості, можна прослідкувати на прикладі інтровертної моделі: «Інтроверт не просто відступає перед об'єктами і вагається, а робить це особливим чином. Так само як лев уражає свого ворога чи здобич не хвостом, як крокодил, а лапами, в яких і прихована його специфічна сила, так і властивий інтровертам спосіб реагування зазвичай харак-

теризується сильними сторонами, тобто використання найбільш надійної і розвинутої функції, яка, в принципі, не заважає іноді реагувати і своїми специфічними слабкостями. У відповідності з цим інтроверти будуть готувати чи шукати певні ситуації і втікати від інших, тим самим нехтуючи відмінним від інших досвідом. Інтелектуал буде пристосовуватись до світу за допомогою свого інтелекту, а не як боксер шостої вагової категорії, хоча він і може у випадку виникнення приступу люті використати свої кулаки. У боротьбі за існування і пристосованість кожна людина інстинктивно використовує свою найбільш розвинену функцію, яка в результаті стає критерієм звичного способу реагування» [5, с. 638].

Безумовно, нерідко на фоні непорозуміння один одного відбуваються конфлікти ситуації, але це ніяк не означає, що інтровертному типу складно існувати з екстравертним: «Це не заважає, однак, більшості чоловіків одружуватись на жінках протилежного типу. Такі шлюби є цінними в сенсі психологічного симбіозу і можуть тривати «вічно», якщо партнери намагаються знайти взаємне «психологічне» розуміння. При вдалих обставинах ця фаза в життєвому циклі обох типів настає автоматично з тієї причини, що кожен є прикладом одностороннього розвитку. Один розвиває тільки зовнішні відносини і нехтує внутрішніми – інший розвивається лише внутрішньо, а зовнішнє залишається законсервованим. У певний період у індивіда виникає необхідність розвинути те, що перебувало в нього у забутті» [5, с. 617].

Визначальною рисою класифікації типів особистості К. Юнга є те, що в ній виділені відмінності у сприйнятті психічно здорових людей. Якщо раніше типологія індивідів складалася на основі аналізу їхніх особистісних відхилень, в результаті чого ставились діагнози, то в даному ви-

падку, дослідником здійснена спроба показати відмінність у сприйнятті одних і тих самих речей особистостями, незалежно від їхнього стану. При цьому важливо розуміти, що на поведінку окремо взятої людини підсвідомо впливає весь багаж накопиченого досвіду попередніх поколінь. К. Юнг так визначає мету власного дослідження: «Пропонована мною типологічна система є спробою, яка опирається на практичний досвід, дати пояснюючу основу і теоретичний каркас для обширного різноманіття, яке до цього переважало в формуванні психологічних понять» [5, с. 659].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши теоретичні підходи узагальнення індивідуального емпіричного досвіду і принципи типологізації К. Юнга, можна зробити висновок, що особистість від народження має схильність до відповідного типу дії й мислення, завдяки чому у міжособистісних взаємозв'язках обирається індивідуально притаманна модель поведінки, яка була сформована ще до народження у виді архетипів, а в дитинстві і надалі з часом лише закріплювалась.

Розглянувши особливості інтровертивної й екстравертивної моделей поведінки в контексті соціальної взаємодії зазначимо, що індивідуальне становлення людини і її особистісна самореалізація передбачає усвідомлення своїх характеристик і їхнє ефективне використання для вибору адекватної життєвої стратегії. Саме завдяки подібному механізму індивід може реалізувати себе, використавши всі свої індивідуальні переваги. Як звір, обираючи перед супротивником найкращу тактику для нападу (відповідно до власних особливостей), так і людина, наділена унікальними рисами, повинна максимально вдало їх використовувати, таким чином нівелюючи свої слабкості. Власне, розуміння своєї переваги над іншими і дає той необхідний ефект для власної реалізації як повноцінної особистості в соціумі.

Список літератури:

1. Дубровина С.В. Стратегия поведения в конфликтной ситуации при различной направленности личности (по параметру экстраверсия-интроверсия). *Азимут научных исследований: педагогика и психология*, 2016. Т. 5, в. 17, № 4. С. 335–337.
2. Мещеряков Б.Г., Зинченко В.П. Большой психологический словарь. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2003. 632 с.
3. Шарп Дарэл. Типы личности. Юнговская типологическая модель / пер. В. Зеленского. Городец, 2016. 288 с.
4. Юнг К. Воспоминания, сновидения, размышления. Минск : Харвест, 2003. 496 с.
5. Юнг К.Г. Психологические типы / под ред. В.В. Зеленского. Москва : Университетская книга, 1998. 720 с.
6. Ярошевский М.Г. История психологии. От античности до середины XX века: 2 изд. Москва : Издательский центр Академия, 1997. 416 с.

References:

1. Dubrovina S. (2016). Strategiya povedeniya v konfliktnoy situatsii pri razlichnoy napravlenosti lichnosti [Strategy of behavior in conflict situations for personality orientation]. *Azimuth nauchnykh issledovaniy: pedagogika i psihologiya* [The azimuth of research: Pedagogy and Psychology]. Т. 5, vol. 17, no. 4, pp. 335–337.
2. Mescheryakov B.G., Zinchenko V. (2003). Bolshoy psihologicheskiy slovar [Great psychological dictionary]. Sankt-Peterburg : Praym-Evroznak. (in Russian)
3. Sharp D. (2016). Tipy lichnosti. Yungovskaya tipologicheskaya model [Personality type. Jungian typological model]. Gorodets.
4. Yung K. (2003). Vospominaniya, snovideniya, razmyishleniya [Memories, dreams, reflections]. Minsk : Harvest.
5. Yung K. (1998). Psihologicheskie tipy [Psychological type]. Moscow : Universitetskaya kniga.
6. Yaroshevskiy M. (1997). Istoriya psihologii. Ot antichnosti do serediny XX veka [History of psychology. From antiquity to the mid-20th century]. Moscow : Izdatelskiy tsentr Akademiya.